

Верка Сашева¹

(ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, България)

ЗА НЯКОИ ФУНКЦИИ НА КЛИТИКАТА СИ В РАЗГОВОРНАТА РЕЧ

Verka Sasheva

ABOUT SOME FUNCTIONS OF THE CLITIC “*ONESELF*” IN THE COLLOQUIAL SPEECH

Резюме: В статията се анализират семантичните отгънъци на частицата *си* в разговорната реч. Тези семантични отгънъци, както и функциите на клитиката *си*, са обусловени не само от валентността на глагола, но и от спецификите на разговорната комуникативна сфера. В едни случаи частицата *си* може да има предимно емоционално-експресивна функция, в други – модална, а в трети – модално-експресивна функция. В изложението се анализират емоционално-експресивната и модалната функция на частицата *си*. Словообразователната частица *си* и рефлексивното местоимение *си* са извън обсега на нашето изследване, защото те не са стилистично маркирани в битово-разговорната сфера на общуване.

Abstract: The functions and the semantic nuances of the particle “oneself” in the colloquial speech are analyzed in the article. These semantic nuances as well as the functions of the clitic “oneself” are determined not solely by the valency of the verb but also by the specifics of the colloquial communicative sphere. In some events the particle “oneself” may have a predominantly emotional-expressive function, in others – modal, and in third ones – a modal-expressive function. The emotional-expressive and the modal function of the particle *oneself* are analyzed in the presentation. The word formation particle *oneself* and the reflexive pronoun “oneself” are beyond the scope of our investigation because they are not stylistically marked in the colloquial sphere of communication.

¹ verka.ivanova@uni-vt.bg

Ключови думи: частица, модална функция, емоционално-експресивна функция, семантични отънъци.

Key words: particle, emotional-expressive function, modal function, semantic nuances.

Въпросът за функциите на клистиката *си* в приглаголна и приименна употреба е разработен вече в българската лингвистична литература (Петрова 2008). Полифункционалността на *си* определя функционирането на тази клитика или като местоимение (възвратно лично в приглаголна употреба и възвратно притежателно в приименна употреба), или като частица с различна функция – словообразователна, модална и усилваща (вж. Петрова 2008: 112–130). Но както отбелязва и Г. Петрова, не може да се твърди, че изследванията изчерпват семантичния потенциал на *си*. Надяваме се да допълним с нашите наблюдения разнообразните семантични отънъци на *си* в една определена сфера на общуване – битово-разговорната, която се отличава със спонтанност и неподготвеност на речта.

Предмет на изследване е частицата *си* в приглаголна употреба, която не само модифицира разговорните изказвания, а и чрез нея се изразяват различните емоционални състояния, нагласите, оценките на един от комуникантите. Целта е да се покаже, че в една и съща приглаголна употреба модално-експресивната частица може да има различни семантични интерпретации в зависимост от условията на конкретната комуникативна ситуация. В едни случаи водеща е модалната функция, а в други – емоционално-експресивната. Но реализацията и на двете са комуникативно-прагматично обусловени. Тъй като ясна граница между тях не съществува, не разглеждаме два различни омонима – модалната частица *си* и емоционално-експресивната частица *си*. Затова в изложението ще използваме термина „модално-експресивна частица“. Няма еднозначно употребим термин в българската лингвистика за тези функции на *си*. Г. Петрова говори за модална функция на *си*, като очертава два основни модални нюанса: „1) елиминира се влиянието на външен фактор, като се изтъква субективна обусловеност и 2) елиминира се субективна обусловеност, като се постига ефект на обективност“ (Петрова 2012: 367). Разбира се, ние не отричаме тези модални нюанси, но те се

преплитат в зависимост от контекста с чувството на задоволство (недоволство), радост, удовлетвореност (неудовлетвореност) от извършване на действието, т.е. емоционалност и модалност са неразривно свързани, което пък, от своя страна, обуславя емоционално-експресивната функция на *си*. В изложението под „емоционално-експресивна функция на частицата *си*“ ще имаме предвид, че и чрез нея се изразява някакво емоционално отношение на говорещия към даден изказ или ситуация, или по-конкретно към определено действие. Когато се дава оценка на говорещия от логически тип (увереност, възможност, невъзможност, съмнение, обичайност и др.), то става въпрос за модалност (вж. Сашева 2015: 84–95), а „афективната, емоционалната реакция на говорещия определя, от своя страна, експресивността и експресивните частици“ (Врина 1999: 27).

Другият дискуссионен въпрос е дали клитиката *си* се включва в т.нар. етичен датив (*dativus ethicus*). Р. Ницолова отнася към т.нар. етичен дативен падеж клитиките *ми*, *ти* и *си* и ги определя като „частици за субективно отношение“ (Ницолова 2008: 477). В друго свое изследване тя изтъква, че „в субективното отношение, изразявано от етичния датив, се включва и определено емоционално отношение, по-често положително (гальовност, интимност), по-рядко отрицателно (пренебрежение, подигравка, ирония)“ (Ницолова 1986: 57). „Кратката форма *си* в дативус етикус означава, че действието се извършва по прищявка на вършителя, за удоволствие на вършителя и др. под. или пък служи за изразяване на интимност от говорещия (тогава може да се свързва и с именно сказуемо), т.е. във всички случаи става дума за изразяване на някакво субективно отношение към действието“ (Ницолова 1986: 68). От А. Балан глаголите с етичен датив са наречени „усебни глаголи“. За първи път той обръща внимание на факта, че *си* може да се добави към всеки глагол – преходен или непреходен, възвратен или невъзвратен: рисувам – рисувам си; рисувам се – рисувам си се (Балан 1959). В Академическата граматика в определени употреби клитиката *си* също се отнася към дативус етикус: „В глаголни форми за множествено число от типа на *живеем си*, напр.: *Кроех си цели планове, как ще се наредим, как ще си живеем и ще се обичаме* (Ил. Волен), *си* е носител на емоционалната отсенка, характерна за т.нар. дативус етикус, и няма отношение към залога на

глагола. В такава функция *си* може да се появи и при взаимновъзвратните форми, напр.: *обичахме си се ние с тебе...* Отбелязаните форми са характерни за разговорната реч.“ (ГСБКЕ 1983: 244).

Друга група езиковеди (Иванова 2015: 31; Иванова, Петрова 2014: 66–69) отнасят към дативус етикус емотивно-прагматичните частици (кратките дателни местоименни форми *ми, ти, му, ми ти*, функциониращи като частици), като разграничават модалната частица *си* от прагматическата функция на дативус етикус. „Емотивно-прагматическите частици (*dativus ethicus*) маркират участниците в комуникативната ситуация, като ограничават съчетаването им с аргументи в датив“ (Иванова, Петрова 2014: 66). Те могат да изразяват одобрение, неодобрение, несъгласие и др.

В текст 1 говорещият съвпада с вършителя на действието и той го извършва за свое удоволствие (*зализах си я*), чрез частицата *си* не само се показва субективна обусловеност, т.е. затваряне на действието в сферата на субекта, но и говорещият изразява **своето интимно-гальовно отношение** към самия себе си.

Текст 1

Участник 1:

и аз **си** я **зализах** вчера кат се изкъ\пах и са ми е неква [unclear] утре на фризьор ше хода а пък тая: пяна [unclear]

Участник 2:

не аз искам да си напра: кичури

Участник 1:

кви кичури ше си ...

Участник 2:

кичурите са много демоде [кратка пауза] не мислиш ли?

<http://bgspeech.net/bg/resources/spoken/2004001.html>

Ако сравним „зализах я“ и „зализах си я“, още по-ясна става не само модалната, но и емоционално-експресивната функция на клитиката *си*. Тази частица е в омонимни отношения с кратката форма на възвратното лично местоимение *си*₂ в „да си напра“ (*да направя на себе си*), което е част от аргументно-предикатната структура на изречението за разлика от частицата *си*₁.

Същият отгънък на гальовност и същата емоционално-експресивна окраска има *си* и в първата реплика в текст 2 (*слушам си, ходя си*):

Текст 2

Участник 3:

да бе да ама е това не гу знам в смисъл това това за слушалките ли е за радиото че имам и радио да **си слушам** кат **си хода** по улиците да **си слушам** радио атлантик

Участник 2:

ти нямаше ли нокиа бе ?

Участник 4:

имам обаче е долу

Участник 3:

мно: се кефа на мелодиите аз са си сложих на проидджи една имам си <http://www.bgspeech.net/bg/resources/spoken/2004003.html>

В конкретната речева ситуация частицата *си* служи за изразяване на **задоволството, радостта, приятното чувство**, което изпитва субектът, като извършва действието. Така че емоционално-експресивната функция е на преден план. В друга комуникативна ситуация *си* може в същата прилаголна употреба да експлицира предимно повтораемост, обичайност на действието: *Ходя си по улицата, слушам си радио „Атлантик“*. Разбира се, тези модални нюанси *си* реализира и чрез допълнителни лексикални маркери като: *всеки ден, всяка седмица, обичайно* и др.

В текст 3 частицата *си* вече реализира предимно модално-семантичния оттенък „обичайност, типичност, повтораемост на действието“ (*стана си, слушам си*). Двояка е интерпретацията на „да си пия кафето“:

Текст 3

НД: и \слушам го \аз \няколко \сутрини (ФС) \аз о\бичам като **си \стана** \сутрин да **си** \пия ка\фето \тука в лег\лото и да **си \слушам** теле\визия/ и: \слушам го \няколко \сутрини и сутрин\тъ \тази: мари\яна де\килска по\казва е\на го\ляма \мартеница (ФС)/ по\казват по\казват \няколко \мартеници \вижте \тази е на \правена от \тиквени \семки!! \тази хими\калка е от \мар+(ФС) на\ли от кон\ци// (Н) по\казват различни ориги\нални и \тази по\казва е\на го\ляма та\кава/ \аз на то: \черно-бял теле\визор \кво \мога и да \видь \толко.

<http://www.bgspeech.net/bg/resources/archive/0006.txt>

Ако клитиката *си* е в приименна употреба (да *тия кафето си* = да *тия своето кафе*), безспорно функционира като възвратно притежателно местоимение и изразява посесивни отношения. Но доколкото смисълът няма да се промени при изпускането ѝ (срв. *като си стана сутрин да тия кафето тука в леглото с като си стана сутрин да си тия кафето тука в леглото*), а се променя емоционално-модалното отношение на говорещия спрямо извършваното действие, то отново *си* функционира като модално-експресивна частица. Маркира изказа и емоционално (+задоволство, удоволствие, радост от извършване на действието), и модално (+обичайност, възможност, повтораемост на действието). Чрез *си* в „като си стана“ говорещият също изразява гальовно-интимно отношение към самия себе си. Още по-ясно това интимно-уважително отношения, обич към самия себе си, съчетано с задоволството от извършване на действието, се виждат в следния пример:

Текст 4

Г: // [тати \няма чи\ния \щото (Н)]//

А: // [аз ш си] \сипъ чор\бичка//

Б: // а: ма \аз съв\сем \малко ш си \хапнъ// (Н)//

Г: // \са ше я\деме от гю\веч?//

<http://www.bgspeech.net/bg/resources/archive/0004.txt>

Не просто ‘ще хапна малко’, но ‘ще си хапна’ и ще изпитам удоволствие, лична наслада от това. В предходната реплика (*Аз ще си сипя чорбичка*), макар и да има някакво лично изразено отношение от страна на субекта, то не се изразява чрез клитиката *си*, а тя си функционира като рефлексивно местоимение (*ще си сипя чорбичка* = *ще си сипя чорбичка на себе си*).

Когато говорещото лице не е субект на действието, то може да изрази чрез експресивно-емоционалната частица *си* такова интимно-гальовно отношение не само към самия себе си, но и към други лица (*да сте си заедно*):

Текст 5

К1/ \е др\уго е д\а:/ сме отдел\ени тог\ава\ь

В/ д\а де/ т\очно так\а:ъ/

К1// в см\исъл не отдел\ени а пр\осто:/ на\истина да сме си заедно/

В/ д\а де д\а/ да сте си заедно/ и пр\имерно ак\о ми д\ойде н\екой на г\ости/

А/ а т\ам какв\а ч\аст от/ м\ебелите ш\е:/ се м\ахнат// ф с\мисъл легл\ата/

<http://bgspeech.net/bg/resources/archive/0003.txt>

Въпреки че в конкретната речева ситуация лексикалната рекурсия от предходната реплика неутрализира това положително отношение, то и двата изрази – *наистина да сме си заедно* и *да сте си заедно*, са белязани с признака ‘задушевност, близост между субектите’ посредством включването на частицата *си*.

Ето друга битово-разговорна ситуация, в която чрез емоционално-експресивната частица *си* (*да си имаш*) говорещият ясно изразява своята обич и загриженост не към себе си, а към друго лице:

Текст 6

М // мас\чица // да си \имаш /

З // о: \боже: / за \кво ме е ? //

Г // за \кво те е \таа \мас? //

М // е па \мое \нещо за [\сладки]/

З // [ше \праеме] \сладки \работи //

М // да си \имаш / о\на не е \солена \како / да \знаеш //

<http://www.bgspeech.net/bg/resources/archive/0005.txt>

Частичката *да* носи модалния оттенък в да-конструкцията, изразявайки необходимост, желателност от извършване на действието, пожелание от страна на говорещия (срв. *да си имаш* и *да имаш*). Друг е въпросът, че интонацията е значеща при функционално-семантичната интерпретация на самостоятелните да-изречения (Масчица, да имаш! = Нека да имаш!; Масчица, да имаш? = Дали случайно имаш масчица?) (вж. Сашева 2015). Клитиката *си* придава емоционална натовареност на изказа, като чрез нея се изразява загриженост, внимание от страна на говорещия към адресата, дори обич. Според нас рефлексивната семантика на *си* в друг контекст (например *да си вземеш масчица* = *да вземеш за себе си масчица*, *да ѝ вземеш масчица* = *да вземеш за нея*, но не може **да ѝ имаш масчица*) може да не отстъпва на емоционално-експресивния оттенък и клитиката да изпълнява функцията на рефлексивно местоимения, а не на частица. Това зависи от лексикалната семантика на глагола и аргументите на

предиката – например *вземам* е триместен (някой, нещо/някого, за някого).

В много редки случаи говорещият може да изрази своето пренебрежително, иронично отношение към даден факт или към дадено лице. Това не се постига пряко чрез емоционално-експресивната частица *си*, а косвено. Тогава тя участва в цялостната отрицателна емоционална натовареност на изказа:

Текст 7

Участник 1: не [кратка пауза] тоа Ники на Ани [кратка пауза] и след това ка\за на целия младежки [кратка пауза] бебето това бебето ма тя въобще не й дреме тя си се бъзика с това вече си нямам бебе и се радва такава [кратка пауза] преста:ш ли си?

<http://bgspeech.net/bg/resources/spoken/2004001.html>

Изразеното чрез *си* безразличие, дори задоволство, на субекта (*тя*) от представения факт (липсата на дете) още повече контрастира на обичайното поведение в подобна ситуация. Това заедно с редица разговорни лексеми (*дреме, бъзика*) и с други средства (*представяш ли си?*), стилистично маркирани, засилва разкритото отрицателно пренебрежително-иронично отношение на говорещия.

И в разговорната реч *си* функционира като типична модална частица без емоционално-експресивна функция, изразяваща обичайност, повторемост, типичност на динамичния или на статичния признак (вж. Петрова 2008: 118–140, Петрова 2012: 363):

Текст 8

Б: //^най \много съм си\пала на \сара де//

Г: //ми \тя \сара си е \най заслужила//

А: //^най \мирна//

Г: //^най \мирна \най \кротка// \тва \се ед\но \гледам да я\дът дробо\лини//

<http://www.bgspeech.net/bg/resources/archive/0004.txt>

Сара е най-заслужила по принцип, обичайно, а не само сега (срв. *Сара си е най-заслужила* и *Сара е най-заслужила*).

Когато *си* се употребява със собствено или нарицателно име, наименуващо място на пребиваване, често се сочи в лингвистичната литература, че това място е именно местоживеенето на лицето (вж. Петрова 2012: 363; Савова 2016: 114). Но и в тези случаи могат да се

откритят различни семантични отсенки, вариращи от ‘обичайност на посещаваното място’ до ‘постоянното му местообитаване’:

Текст 9

В// те са си на морето бе/ к\о пр\аат/ к\ефат се:/ иска\rали си \испитите так\ива са/ \е т\и си от Ш\умен де с\а де ама п\ак м\ое се к\ефиш де//

К2// д\а бе/

К1/ т\а п\ак на мор\ето и:...

<http://bgspeech.net/bg/resources/archive/0003.txt>

От израза *Те са си на морето* в дадената комуникативна ситуация става ясно, че те често пътуват и почиват на морето, това – да почиват на морето – е обичайно за тях. Извън контекста това изречение може да се тълкува като: ‘те вече (от известно време) постоянно живеят на морето’.

Като част от фразеологични разговорни изрази клистиката *си* има отношение към цялостната семантика и структурна цялост на фраземата. Фразеологичните единици са стилистично експресивно средство с метафорична семантика и със силна оценъчност – положителна или отрицателна:

Текст 10

Участник 3: да си гледа работата [кратка пауза] аз вика повече няа ти се обада викам добре

Участник 2: верно ли ?

Участник 3: да

Текст 11

Б: // и чи вечер\тъ прайх \морски делика\теси+

А: // брей (mmm – повдига вежди)!

Б: // да (mmm – усмихва се)//

А: // пак си об\лизахъ пръстите/ на\ли?

Б: // а\ми/ да (mmm – усмихва се)//

<http://bgspeech.net/bg/resources/archive/0002.txt>

В езиковедската литература формалният показател *си* в състава на неопределителните местоимения и наречия е изяснен като засилващ неопределителността на местоименията и наречията (вж. Ницолова 1986: 172, Илиева 2004: 59, 61). Това дава основание на Г. Петро-

ва да дефинира функцията на частицата *си* в тези случаи, както и в някои приименни употреби, като „усилваща“ (Петрова 2008: 130–131). В нашите граматики е отбелязан и фактът, че наред с засилената неопределеност частицата *си* засилва и пренебрежителната отсянка, затова може да се каже, че тя има и емоционално-експресивна (изразяват се различни емоции) и прагматична функция (изразява се прагматична оценка). П. Осенова определя така функцията на *си* в *някой си*: „Формата *някой си*² е получена чрез прибавяне на частицата *си* към *някой*². В съвременния български език тя е загубила статуса си на неутрална лексема и следователно изразява предимно ниската прагматична оценка от страна на Г. Семантичните признаци, разбира се, зависят от контекста“ (Осенова 1999 : 70).

Оценъчната стойност на неопределителните местоимения, образувани с частицата *си*, също е различна в зависимост от контекста на ситуацията. М. Илиева отбелязва, че неопределителните местоимения *някой* и *нещо* „поемат оценъчни функции предимно когато в контекста са съпоставени и противопоставени на отрицателните местоимения *никой* и *нищо*“ (Илиева 2004: 89). Без да се спираме на различията в семантичните особености на неопределителните местоимения, образувани с еди-, и на неопределителните местоимения с ня-/не-, очертани подробно от Р. Ницолова (вж. подробно у Ницолова 1986: 174 – 175, еди-НМ притежават признака +фиксираност) и от П. Осенова (Осенова 1999 : 77, Осенова 2001, еди-НМ притежават признака +недиректна референция), ще отбележим, че прагматическото значение при избора на дадено неопределително местоимение от страна на говорещия е различно, за да се изрази отрицателна оценка:

Текст 12

ДХ: \щото \викъм на мо\менти на\ли тъ \чувам \викъм \може би е несъзнателно че \ти си ги на\учила на еди как\во си и из\лиза \викъм че \аз на\нищо не съм ги на\учила// \гоз \път \викъм \айде да съ из\тъкна и \аз \викъм то\ва е иг\rата на ко\то \аз съм ги на\учила и песен\та \викъм ко\ято \първа съ на\учили е за чер\вената \шапчица//

<http://www.bgspeech.net/bg/resources/archive/0006.txt>

В текст 12 говорещият избира местоимение, образувано с еди (*еди-какво си*), вместо неопределителното местоимение *нещо*, което

се противопоставя на отрицателното местоимение *нищо*. Така се омаловажават знанията, адресантът изразява своето пренебрежително отношение към заслугите на адресата, изразява своята обида, неодобрение от нещо, маркирано на пръв поглед с положителен знак (предадените знания). Допълнително тези негативни емоции се засилват и от частицата *си*, включена към неопределителното местоимение *нещо* (*нещо си*), която освен усилваща роля има и емоционално-експресивна функция (срв. *Ти си ги научила на нещо* (неопределеност без ясно изразена оценъчност) – *Ти си ги научила на нещо си* (неопределеност с ясно изразена оценъчност, омаловажава се фактът, презрителност, ‘имаш заслуги за знанията им, но те не са достатъчни’) – *Ти си ги научила на еди-какво си* (неопределеност с изразена оценъчност, още повече се омаловажават заслугите, говорещият изразява в по-висока степен негативизма си). Неопределителното местоимение *еди-какво си* говори за безразличието, иронията на говорещия и семантично може дори да добие напълно отрицателен оттенък не само със значение ‘недостатъчност’, но дори със значение ‘нищо’. Както отбелязва и П. Осенова (Осенова 1999: 15), частицата *си* става неделим елемент от формалната структура на неопределителните местоимения с *еди-* и според нас в тях тя има и словообразователна функция (*Ти си ги научила на еди-какво си* – * *Ти си ги научила на еди-какво*).

М. Илиева причислява към местоименните комплекси (Илиева 2004: 111, вж. и Осенова 1999: 50) устойчивите разговорни изрази с десемантизиран глагол *знам*, в които участва и частицата *си*, като *не знам какво си*, *не знам кой си* и др. Освен като израз на негативна оценка – неодобрение, гняв, апатия, презрение, такива устойчиви словосъчетания в разговорната реч имат чисто прагматична функция – да запълват хезитационни паузи, за преодоляване на трудности в комуникацията при обмисляне на репликата от страна на адресанта, за избягване да се съобщи конкретна информация, която за адресанта е маловажна, незначителна или умишлено трябва да се скрие и т.н.:

Текст 13

А: // и след туй \вчера му \викам/ как вър\вйът \мачовете? а той ми \викъ// ми аржен\тина би\ла **не знам си кой**/ \викъм/ а/ те/

аржен\тинците шь спе\челят све\товнута/ и той ми \викъ// \още не са
\били сене\гал (Ф – смеят се)//

А: // ам да//

<http://bgspeech.net/bg/resources/archive/0002.txt>

Текст 14

Участник 3: да [кратка пауза] освен работата лични ангажи-
менти аз това го питам кви са твоите лични ангажименти ми имам
си работа в на: с ето както братовчед ми ми се обажда **не знам си**
кво викам ми хубаво ти цяла вечер ли мислеше да стоиш там цяла
нош това онова [кратка пауза] добре викам [кратка пауза] жалко

<http://www.bgspeech.net/bg/resources/spoken/2004003.html>

Анализът на функциите на *си* в разговорни изрази изисква да се извършва в широк контекст, защото редица лингвистични фактори, като лексикалното обкръжение, валентността на глагола например, или нелингвистични и комуникативни фактори, като това дали говорещият съвпада, или не съвпада със субекта на действието, какво е комуникативното намерение на говорещия и др., оказват влияние. В сферата на емоционалността ексцерпираният материал показва, че със *си* в разговорната реч се изразява предимно положително отношение на интимност, гальовност, себеуважение, обич към самия себе си или на задоволство, радост, приятни чувства от извършване на действието, за разлика от десемантизираните местоименни кли-тики *ми*, *ти*, *ми ти*, които могат да изразяват и отрицателното отно-шение на говорещия (вж. Петрова 2015). Прагматична функция имат разговорни изрази, в които частицата *си* е структурен елемент, но самостоятелно тя не реализира такава функция. В сферата на модал-ността и в разговорната реч, както вече е установено в езиковедската литература, чрез *си* се изразява обичайност, повторемост, типичност. Както и при употребата на други езикови средства, опитахме се да докажем, че и при частицата *си* модалните отенъци и емоционалните наслаждения в редица случаи се съчетават, като не бива да се пре-небрегва емоционално-експресивната функция на частицата *си* за сметка на модалната.

ЛИТЕРАТУРА

- Балан 1959:** Балан, А. Т. Възвратни глаголи и усебни. // *Български език*, № 1, 55–58. Balan, A. T. Vazvratni glagoli i usebni. // *Balgarski ezik*, № 1, 55–58.
- Врина 1999:** Врина, М. *Експресивните частици в българския език*. В. Търново: Абагар. Vrına, M. Ekspresivnite chastitsi v balgarskiya ezik. V. Tarnovo: Abagar.
- ГСБКЕ 1983:** Граматика на съвременния български книжовен език. Морфология, т. 2. Gramatika na savremennia balgarski knizhoven ezik. Morfologiya, t. 2.
- Иванова, Петрова 2014:** Иванова, Е. Ю., Г. М. Петрова. Кластеризация местоименных клитик в форме датива: допуски и ограничения в болгарском языке (с македонскими и сербскими параллелями). // *Типология морфосинтаксических параметров. Материалы международной конференции „Типология морфосинтаксических параметров 2014“*. Москва: МГГУ им. М.А. Шолохова, 58–75. Ivanova, E. Yu., G. M. Petrova. Klasterizatsiya mestoimennyh klitik v forme dativa: dopuski i ogranicheniya v bolgarskom yazyke (s makedonskimi i serbskimi paralelyami). // *Tipologiya morfosintaksicheskikh parametrov. Materialy mezhdunarodnoy konferentsii „Tipologiya morfosintaksicheskikh parametrov 2014“*. Moskva: MGGU im. M.A. Sholohova, 58–75.
- Иванова 2015:** Иванова, Е. Ю. О претендентах на роль *dativus ethicus* в болгарском языке. // *XX Державинские чтения: современные и исторические проблемы болгаристики и славистики: материалы XLIV Международной филологической конференции, 1015 марта 2015 г., Санкт-Петербург / СПбГУ*. Издательство «ВВМ», 3137. <https://slides.tips/xx-2015.html#> (посещение на страницата: 2.03.2018 г.). Ivanova, E. Yu. O pretendentah na roly *dativus ethicus* v bolgarskom yazyke. // *HH Derzhavinskie chteniya: sovremenyne i istoricheskie problem bolgaristiki i slavistiki: materialy XLIV Mezhdunarodnoy filologicheskoy konferentsii, 10–15 marta 2015 g., Sankt-Peterburg / SPbGU*. Izdatelystvo «VVM», 31 – 37.
- Илиева 2004:** Илиева, М. *Българинът в своите местоимения*. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. Ilieva, M. Balgarinat v svoite mestoimenia. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.
- Ницолова 1986:** Ницолова, Р. *Българските местоимения*. София: Наука и изкуство. Nitsolova, R. Balgarskite mestoimenia. Sofia: Nauka i izkustvo.

- Ницолова 2008:** Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. Nitsolova, R. *Balgarska gramatika. Morfologia*, UI „Sv. Kliment Ohridski“.
- Осенова 1999:** Осенова, П. *Семантика и функциониране на неопределителните местоимения в българския език*. Дисертация. Цит. по <http://bultreebank.org/wp-content/uploads/2017/05/DisertaciaPetya.pdf> (посещение на страницата: 2.03.2018 г.). Osenova, P. *Semantika i funktsionirane na neopredelitelните местоимения v balgarskia ezik*. Disertatsia.
- Осенова 2001:** Осенова, П. *Функциониране на неопределителните местоимения от реда *еди**. Издателство **LiterNet**, 21.03.2001, <https://litenet.bg/publish/posenova/edi.htm#1a> (посещение на страницата: 2.03.2018 г.). Osenova, P. *Funktsionirane na neopredelitelните местоимения ot reda edi*.
- Петрова 2008:** Петрова, Г. *Функции на клитиките *се* и *си* в съвременния български език*. Бургас: Диамант. Petrova, G. *Funktsii na klitikite se i si v savremennia balgarski ezik*. Burgas: Diamant.
- Петрова 2012:** Петрова, Г. За употребата на „*си*“ като частица с модална функция. // *Международна научна конференция „Езикът и културата в съвременния свят“*, 22–23 юни 2012 г., Бургас, с. 361–367. Petrova, G. *Za upotrebatata na „si“ kao chastitsa s modalna funktsia*. // *Mezhdunarodna nauchna konferentsia „Ezikat i kulturata v savremennia svyat“*, 22–23 yuni 2012 g., Burgas, s. 361–367.
- Петрова 2015:** Петрова, Г. Експресивно-емоционални местоименни клитики в българския език. // *Научни трудове на Русенския университет*, том 54, серия 6.3, 2015, 24–28. Petrova, G. *Ekspresivno-emotsionalni mestoimenni klitiki v balgarskia ezik*. // *Nauchni trudove na Rusenskia universitet*, tom 54, seriya 6.3, 2015, 24–28.
- Савова 2016:** Савова, Д. Глаголи с форманта *си* в българския език. – В: **Zeszytyrylo-Methodiackie**, № 5, journals.umcs.pl/zcm/article/download/4742/3458 Savova, D. *Glagoli s formanta si v balgarskiya ezik*. – V: *Zeszytyrylo-Methodiackie*, № 5, journals.umcs.pl/zcm/article/download/4742/3458.
- Сашева 2015:** Сашева, В. *Полифункционалното да в българския език. (Функционално-семантични и модални особености на независимите да-изречения в съвременния български език)*. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. Sasheva, V. *Polifunksionalното da v balgarskiya ezik. (Funktsionalno-semantichni i modalni osobenosti na nezavisimite da-izrechenia v savremennia balgarski ezik)*. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.